

НОВІ ДАНІ ПО РІДКІСНИХ ТА МАЛОЧИСЕЛЬНИХ ВИДАХ ПТАХІВ СХІДНОЇ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А.О. Шевцов, Л.Ю. Балацький

*Кіровоградське відділення Українського товариства охорони птахів;
вул. Героїв Сталінграду, 19, кв. 26, м. Олександрія, Кіровоградська обл., 28008, Україна*
*Kirovograd branch of the Ukrainian Society for the Protection of Birds;
Heroyiv Stalingradu str. 19/26, Olexandriya, Kirovograd region, 28008, Ukraine*
✉ А.О. Шевцов (A.A. Shevtsov), e-mail: anatoliy_shevtsov@ukr.net

New data about rare and unnumerous bird species of the eastern part of Kirovograd region (Central Ukraine). - A.A. Shevtsov, L.Yu. Balatsky. - *Avifauna of Ukraine*. 6. 2015. - We studied valleys of two small rivers and adjacent territories in 2014 and 2015. Data about 18 bird species are presented. [Ukrainian].

Key words: fauna, distribution, ecology, breeding, number.

Представлені дані по 18 видах птахів, зібрані в ході досліджень долин двох малих річок та навколишніх територій у 2014 і 2015 рр.

Ключові слова: фауна, поширення, екологія, гніздування, чисельність.

Матеріал і методика

Матеріал для даного повідомлення зібраний під час двох велоекспедицій «Омельник-2014» і «Цибульник-2015», які були проведені вздовж русел двох малих річок 2–4.07.2014 р. і 4–6.07.2015 р. по території східних районів Кіровоградської області.

У 2014 р. дослідження проводилися в Олександрійському й Онуфріївському районах. Експедиція проходила по маршруту: м. Олександрія – витік р. Омельник – смт Онуфріївка – гірло р. Омельник – с. Дерев'янка – узбережжя Дніпродзержинського водосховища – с. Петрівка – с. Мар'ївка – с. Олександрівка – м. Олександрія. Загальна протяжність маршруту близько 180 км.

У 2015 р. експедиція проходила по території Олександрійського, Знам'янського і Світловодського районів. Маршрут експедиції: м. Олександрія – м. Знам'янка – с. Дмитрівка – с. Плоске – витік р. Цибульник – с. Іванківці – с. Федірки – с. Глинськ – с. Микільське – с. Золотарівка – гірло р. Цибульник – с. Подорожне – с. Нагірне – узбережжя Кременчуцького водосховища – ур. Московська гора – м. Світловодськ – канал Дніпро – Інгулець – м. Олександрія. Загальна протяжність маршруту близько 240 км.

Обстежені річки є правими притоками Дніпра, вони протікають виключно в межах Кіровоградської області. Попутно дослідження проводилися також у басейні р. Інгулець із лівою притокою Серебрянкою і кількома безіменними притоками, на узбережжях Кременчуцького і Дніпродзержинського водо-

сховищ, в окремих байрачних лісах, цілих балках, ярах та ін. До статті увійшли дані про птахів, за якими в межах області ведеться регулярний моніторинг гніздових популяцій (Шевцов, 1999, 2002, 2006, 2008, 2012), а також тих, що належать до регіонально рідкісних (Заповідні..., 2008) і видів, занесених до Червоної книги України (2009).

Результати й обговорення

Баклан великий (*Phalacrocorax carbo*). 5.07.2015 р. над дамбою через гирло р. Цибульник біля с. Золотарівка Світловодського району вгору по течії пролетіли 4 птахи.

Квак (*Nycticorax nycticorax*). 4.07.2015 р. дві дорослі і дві молоді особини відмічені на заламах очерету на риборозплідному ставку в с. Долина Знам'янського району.

Чапля жовта (*Ardeola ralloides*). 3.07.2014 р. на риборозплідних ставках біля с. Деревка Онуфріївського району вперше на території області зафіксований один дорослий птах.

Чапля біла велика (*Egretta alba*). У долині Омельника є досить рідкісним, а в долинах Інгульця і Цибульника – звичайним видом. 4.07.2015 р. у вершині риборозплідного ставу в с. Долина Знам'янського району відмічені 38 особин. Ще

одна чапля того ж дня спостерігалася північніше с. Плоске. Вона пролетіла над р. Серебрянкою вгору по течії.

Того ж дня виявлене нове колоніальне поселення чаплевих на великому риборозплідному ставу на р. Цибульник біля с. Федірки Світловодського району. Незважаючи на закінчення гніздового сезону, в межах колонії ще трималися 87 особин великої

Фото 1. Гніздо білого лелеки в Онуфріївському дендропарку. 3.07.2014 р.

Тут і далі фото А.О. Шевцова.
Photo 1. A nest of the White Stork in Onufriyivka town.

білої чаплі, 37 сірих чапель (*Ardea cinerea*) і 17 кваків. 5.07.2015 р. між селами Федірки і Глинськ у долині р. Цибульник спостерігалися 3 великі білі та 2 сірі чаплі. Ще 6 особин великої білої чаплі годувалися на луках біля с. Микільське.

Чапля біла мала (*E. garzetta*). 3.07.2014 р. на риборозплідних ставках біля с. Дерейвка Онуфріївського району на заламах очерету полювали в різних місцях 4 особини. Ще 3 птахи відмічені 4.07.2015 р. на великому риборозплідному ставі на р. Цибульник біля с. Федірки Світловодського району.

Лелека білий (*Ciconia ciconia*). У 2014 р. в долині р. Омельник нами всього виявлено 13 гнізд лелек. З них 6 були розташовані на вуличних стовпах ЛЕП, 4 – на деревах і 1 – на водонапірній башті. Два гнізда в смт Онуфріївка збудовані в незвичних місцях. В Онуфріївському дендрологічному парку гніздо лелеки влаштували на фасадній стіні зруйнованого графського маєтку (фото 1). Тут лелеки гніздилися близько 20 років. Останнє успішне гніздування їх відмічалось у 2009 р. А по вул. Котляревського, 50 лелеки загіздилися на металевому горизонтальному даху працюючого млина й успішно вивели 3 пташенят (фото 2). Ще два гнізда на вуличних стовпах ЛЕП виявлені нами в попередні роки в смт Павлиш. Продуктивність розмноження у 2014 р. була низькою – 1,6 пташеняти на пару, що брала участь у розмноженні, або 2,3 пташеняти на успішну пару ($n = 13$). В одному гнізді було 4 пташеняти, у 3 – по 3, у 3 – по 2, у 2 – по 1 і в 4 гніздах пташенята були відсутні (30,8% неуспішних пар). Із 15 відомих нам гнізд білого лелеки в Онуфріївському районі 73,3% побудовані на штучних платформах.

У 2015 р. нами було обліковано 19 раніше невідомих гнізд білого лелеки. З них у Знам'янському районі – 17 і у Світловодському – 2. На вуличних стовпах ЛЕП різної конструкції розміщені 15 (78,9%) гнізд і на деревах – 4 (21,1%)

Фото 2. Гніздо білого лелеки на працюючому млині в смт Онуфріївка. 3.07.2014 р.

Photo 2. A nest of the White Stork on a mill in Onufriyivka town.

гнізда. В усіх гніздах лелеки розпочали гніздовий сезон, але пташенята успішно вилетіли лише із 8 (57,9% неуспішних пар). У 5 гніздах було по 3 пташенят, в одному – 2 і в 2 – по 1. Продуктивність розмноження склала 1,0 пташеняти на пару, що брала участь у розмноженні, або 2,4 на успішну пару ($n = 19$). На штучних платформах влаштовано 89,4% гнізд.

Репродуктивні показники у районі досліджень за обидва роки були істотно нижчими за середні багаторічні значення для Середнього Придніпров'я (Грищенко, Яблоновская-Грищенко, 2013). Особливо несприятливим для лелек виявився 2015 р.

Під час експедицій часто реєструвалися літуючі лелеки, особливо у 2015 р., коли у другій половині квітня, за словами місцевих жителів, шквальні вітри із градом стали причиною загибелі багатьох кладок і пташенят. Так, 4.07.2015 р. пара лелек годувалася на вологих луках у місці витоку р. Цибульник в околицях с. Іванківці Знам'янського району. Ще 21 літуючого лелеку, що почали влаштовуватися на ночівлю на залізобетонних палях недобудованого ангару, відмічено в околицях с. Федірки Світловодського району. 5.07.2015 р. по одній парі спостерігалися біля сіл Глинськ і Микільське.

Лунь очеретяний (*Circus aeruginosus*). Чисельність цього виду в долинах досліджуваних річок виявилась досить низькою через незначну кількість придатних для гніздування місць. Як правило, луні гніздяться в рогозово-очеретяних заростях у вершинах ставків або заболочених долин річок. Зустрічальність на р. Омельник у 2014 р. становила – пара/4,7 км русла річки, на р. Цибульник у 2015 р. – пара/3,8 км русла річки (або 2,1 і 2,6 пар/10 км русла). Враховуючи всі обліковані нами зустрічі лунів і придатні для гніздування місця на всій протяжності досліджуваних річок, загальну чисельність очеретяних лунів ми оцінюємо в 7–10 і 10–12 гніздових пар відповідно.

Канюк степовий (*Buteo rufinus*). Гніздову пару виявлено 5.07.2014 р. на межі з Дніпропетровською областю: в байрачному лісі в урочищі Балка Яранська біля с. Миколаївка П'ятихатського району. 4.07.2015 р. низько над кукурудзяним полем північніше с. Долина Знам'янського району біля байрачного лісу кружляла в повітрі пара степових канюків. У цих місцях раніше вид не відмічався (Стригунов и др., 2003; Стригунов та ін. 2008; Шевцов, 2008; Стригунов, Милобог, 2011).

Орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*). 4.07.2015 р. у вершині риборозплідного ставу в с. Долина Знам'янського району відмічений дорослий орлан, що сидів на верхівці верби.

Підсоколик великий (*Falco subbuteo*). Малочисельний гніздовий вид регіону. 4.07.2015 р. дорослий птах із проявами гніздової поведінки відмічений у лісосмузі біля с. Долина Знам'янського району.

Деркач (*Crex crex*). На всій протяжності річок виявився досить рідкісним. 3.07.2014 р. крики двох самців відмічено на зволжених луках лівого берега

у гирлі р. Омельник нижче автомобільного мосту. 4.07.2015 р. в місці витоку р. Цибульник в околицях с. Іванківці на вологих луках вдень вокалізували 3 самці деркача.

Кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*). 6.07.2015 р. один птах пролетів уздовж берега Кременчуцького водосховища біля с. Нагірне в ур. Московська гора.

Коловодник лісовий (*Tringa ochropus*). На обстежених руслах і в долинах річок Омельник і Цибульник вид не виявлений. 6.07.2015 р. на правому залізобетонному схилі каналу Дніпро – Інгулець в околицях м. Світловодськ серед розрідженої рослинності відмічена пара птахів із проявами гніздової поведінки.

Пісочник малий (*Charadrius dubius*). Рідкісний гніздовий вид області. За вказаний період досліджень виявлений лише одного разу. 6.07.2015 р. на лівому залізобетонному схилі каналу Дніпро – Інгулець в околицях м. Світловодськ відмічена пара птахів із проявами гніздової поведінки.

Голуб-синяк (*Columba oenas*). 4.07.2015 р. зі східної сторони с. Іванківці Знам'янського району на асфальтованій дорозі розсипаним зерном пшениці живився один дорослий птах.

Совка (*Otus scops*). 2.07.2014 р. у глибокому яру, що поріс деревно-чагарниковою рослинністю біля с. Василівка Онуфріївського району відмічений виводок із 3 ще погано літаючих пташенят.

Сиворакша (*Coracias garrulus*). Протягом останніх десятиліть зустрічається в околицях с. Деревка Онуфріївського району (Шевцов, 2006). Тут 3.07.2014 р. на придорожніх стовпах ЛЕП спостерігалися в різних місцях дві особини.

Просянка (*Emberiza calandra*). У районі досліджень виявилася досить звичайним видом. Переважно зустрічається на посушливих схилах цілинних балок і вододілах із рідколіссям, на вигонах у населених пунктах і у придорожніх лісосмугах. У 2014 р. вид знайдений у 6 пунктах, у 2015 р. – в 17. Оселяється як поодинці, так і невеликими розрідженими групами. Найбільше таке розріджене поселення виявлене 4.07.2015 р. на вододілі між селами Плоске й Іванківці Знам'янського району. На маршруті довжиною 2 км обліковано 9 співаючих самців. Вздовж каналу Дніпро – Інгулець 6.07.2015 р. на маршруті 23 км обліковано 14 співаючих самців.

ЛІТЕРАТУРА

- Грищенко В.Н., Яблоновская-Грищенко Е.Д. (2013): Состояние популяции белого аиста (*Ciconia ciconia*) в Украине в 2013 г. - Беркут. 22 (2): 90-103.
- Заповідні куточки Кіровоградської землі / Ред. Т.Л. Андрієнко. Вид. 2-е. Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛГД», 2008. 1-245.

- Стригунов В.І., Милобог Ю.В. (2011): Канюк степовий. - Червона книга Дніпропетровської області. Тваринний світ. Дніпропетровськ: ТОВ «Новий друк». 338.
- Стригунов В.И., Милобог Ю.В., Ветров В.В. (2003): К вопросу о распространении и численности курганника (*Buteo rufinus*) в Украине. - Бранта. 6: 59-66.
- Стригунов В.І., Милобог Ю.В., Ветров В.В. (2008): Поширення канюка степового в Україні. - Знахідки тварин Червоної книги України. К. 367-372.
- Червона книга України. Тваринний світ / Ред. І.А. Акімов. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 1-624.
- Шевцов А.О. (1999): Поширення та екологія сірої чаплі в Кіровоградській області. - Бранта. 2: 57-63.
- Шевцов А.О. (2002): Чисельність і деякі особливості екології білого лелеки в Олександрійському районі Кіровоградської області. - Беркут. 11 (2): 154-157.
- Шевцов А.О. (2006): Сучасний стан популяції сиворакші (*Coracias garrulus*) в трансформованих ландшафтах Кіровоградської області. - Бранта. 9: 200-205.
- Шевцов А.О. (2008): Сучасний стан популяції канюка степового (*Buteo rufinus* (Cretzschm.) у Кіровоградській області. - Новітні дослідження соколоподібних та сов. Мат-ли III Міжнародн. конф. «Хижі птахи України». Кривий Ріг. 378-384.
- Шевцов А.А. (2012): Распределение, численность и биология обыкновенного канюка в Александрійском районе Кировоградской области. - Канюки Северной Евразии: распространение, состояние популяций, биология. Тр. VI Международн. конф. по соколообразным и совам Сев. Евразии, г. Кривой Рог, 27–30 сентября 2012 г. Кривой Рог: ООО «Центр-Принт». 258-264.

ЗАЛІТ БІЛОЩОКОЇ КАЗАРКИ (*BRANTA LEUCOPSIS*) У КИЇВСЬКУ ОБЛАСТЬ

В.В. Казанник¹, В.О. Мороз², Р. Bijlmakers³

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра зоології;
вул. Володимирська, 64, м. Київ, 01601, Україна
Taras Shevchenko National University of Kyiv, department of zoology;
Volodymyrska Str., 64, Kyiv, 01601, Ukraine

² Українське товариство охорони птахів; вул. Малиновського, 25, кв. 36, м. Київ, 04210, Україна
Ukrainian Society for the Protection of Birds; Malinovskogo Str., 25/36, Kyiv, 04210, Ukraine

³ п.л. Контрактова, 7, м. Київ, 01901, Україна
Kontraktova Sqr., 7, Kyiv, 01901, Ukraine

✉ В.В. Казанник (V.V. Kazannyk), e-mail: kazannyk@gmail.com

A record of vagrant Barnacle Goose (*Branta leucopsis*) in Kyiv region (North Ukraine). - V.V. Kazannyk, V.O. Moroz, P. Bijlmakers. - Avifauna of Ukraine. 6. 2015. - Barnacle Goose is a rare vagrant species in Ukraine. Two birds were observed in a big gathering of waterbirds on lake Supiy near the town of Yahotyń (50° 17' N, 31° 43' E) on 25.03.2015. A short review of former records of the species in Ukraine are presented. [Ukrainian].

Key words: fauna, distribution, migration.

Дві казарки спостерігалися у великому скупченні водоплавних птахів на оз. Супій біля м. Яготин 25.03.2015 р. Наводиться короткий огляд попередніх зустрічей виду на території України.

Ключові слова: фауна, поширення, міграція.